

KÜRT ATASÖZLERİNDE KUR'ÂN ÂYETLERİNİN ETKİSİ

Dr.Nurettin ÇİFTÇİ

Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/ Turkia

ÖZET:

Bir toplumun tarihî serüvenini, inanç durumunu, duygu dünyasını ve kültürel alt yapısını anlamada o toplumun tarih boyunca oluşmuş hafızası niteliğindeki atasözleri çok önemli folklorik verilerdir. Süreç içerisinde şekillenen dinî duygu, anlayış ve yaşantı hem toplumun kültürünü derinden etkilemekte hem de zamanla oluşan kültürden etkilenmektedir. Özellikle din ve inancın bu konuda belirgin rol oynadığı, kabul edilmesi gereken bir hakikattir. Tüm ırkların kültürlerinde olduğu gibi Kürtlerde de bu durum çok belirgin şekilde görülmektedir. Kürtler tarih boyunca birçok dinî inanca sahip olmuş ve her dönemde ilahî kaynaklı dinlere teslim olmayı bir gelenek halinde sürdürmüşlerdir. Önceki dönemlerde Yahudilik, Hristiyanlık ve Zerdüştlük gibi dinlere inanan Kürtler, İslam tarihinin ilk dönemlerinde İslam'ı seçerek Müslüman olmuşlardır. Her daim tevhidî dinlerin etkisinde bir kültür ortamında yaşamış olan Kürtler'in bugünkü düşün ve yaşam biçimlerinde özellikle de folklorik deyişlerinde İslam'ın etkisi çok belirgin şekilde kendisini hissettirmektedir.

Bu bağlamda folklorik deyişler, diğer ismiyle atasözleri/gotinên peşîya, bir toplumun tarih boyunca oluşan zihin yapısının vitrini ve o toplumun ortaya koyduğu tecrübelerin sesli ifadesidir. Bu tecrübelerin, toplumların tarihî süreçte anonim biçimde yaşadıklarının kısa, özlü ve anlam yüklü veciz sözlerle ifade edilmesinden oluştuğu izahtan varestedir. Atasözlerinin dinî muhteva ile eğitici ve ibret verici ifadelerden oluşması, bunların insanî ve dinî değerlerin etkisinde oluştuğunu göstermektedir. Bu anlamda atasözleri, bir toplumun dinî, siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik durumunun izlerini taşımakta, özellikle de dinin toplumsal hayattaki etkisi ve kültürel boyutu ile ilgili çokça bilgiler içermektedir. Nitekim Kürtlerin gelenek ve göreneklere dinî motiflerle bezendiği gibi atasözlerine de dinin etkisinin çok etkin bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Kürtler arasında özellikle medreselerin ve dolayısıyla ilim ve irfanın hatırı sayılır bir yerinin olması, sözlü edebiyatın bile dinî argümanlarla şekillenmesine sebep olmuştur. Şüphesiz bu argümanların büyük bir kısmı Kur'ân âyetleri ışığında oluşmuştur. Bu açıdan Kürt toplumunun zihnini yönlendirmede Kur'ân âyetlerinin etkisi çok büyüktür. Örneğin, ölümün kaçınılmaz bir şey olduğunu ifade eden “Ez gerîyam lî dora dînê xelas nebûm jî mîrîne”(Oncu, 2020, p. 2/915) atasözü, “كل نفس ذائقة الموت/Her nefis ölümü tadacaktır”(Âl-i 'İmrân 3/185; el-'Ankebût 29/57) ve “این ما تكونوا بدرکم الموت ولو/این ما تكونوا بدرکم الموت ولو” (en-Nisâ' 4/78) âyetinden mülhemdir. Yine “Tu çî biçînî dê wê hîlînî” atasözü “وان لیس للانسان الا ما سعى/İnsan için ancak çalıştığı vardır.” (en-Necm 53/39.) âyetine işaret etmektedir.

Bu çalışmada öncelikle Kürt atasözlerini muhtevi eserlere başvurulmuş, yani sıra halk arasında sözlü olarak yaygın biçimde kullanılan atasözleri esas alınmıştır. Çalışmada ele alınan atasözlerinden her birinin hangi âyetten mülhem olduğu ortaya konularak âyetlerin bu atasözleri üzerinde nasıl bir etki bıraktığı irdelenmiştir. Bu atasözleri çerçevesinde din ve toplum arasındaki ilişki ele alınmış, atasözleri üzerinden Kürtlerin dinî inançları, din ile ilgili konuları algılama ve yorumlama biçimleri ile dinî meselelere düşünsel ve duygusal yaklaşımları incelenmiştir. Çalışmada ele alınan atasözleri özellikle Allah inancı, rızık, sabır, tevekkül, kader, ahlak, dünyanın fani oluşu, ölüm, adalet, hesap gibi konuları içermektedir. Çalışmada atasözlerinin asıl dili olan Kürtçe söyleyiş biçimleri esas alınmış ve ayrıca Türkçe karşılıkları ve verdikleri mesajlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimler: *Gotinên peşîya, Kürtçe, Kürt Atasözleri, Dini motifler, Kur'ân âyetleri*

GİRİŞ:

Atasözlerinin birçok tanımı yapılmıştır. Bunlardan efradını cami ağıyarını mâni şeklinde olan tanımlarından bir iki tanesini zikretmekte fayda vardır. Türk Dil Kurumunun büyük Türkçe sözlüğünde atasözü, “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbimesel” (Türk Dil Kurumu [TDK], 1998, p. 2/155) şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda şu şekildedir: “Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü ve kalıplaşmış söz”dür. (Korkmaz, 1992, p. 15) Atasözleri kısa zamanda oluşmuş sözlü ve kafiyele söylevler değil, asırlar boyunca insanların birikmiş tecrübelerinin sonucu ortaya çıkan özlü veciz sözlerdir. Engin tecrübelerin sonucunda oluşan dini ve ahlaki birçok değerle yoğrulmuş bu sözler, içinde nice hikmetler barındırmaktadır. Atasözleri toplumun tarihi, felsefesi ve sosyolojisidir. (Tigrîs, 2001, p. 4) Atasözleri çok dinamik bir yapıya sahip olup sürekli gelişme göstermektedir. Tarihî süreç içerisinde nice tecrübelerle harmanlanmış olan atasözleri, hiç şüphesiz geçmişte olduğu gibi şimdiki ve gelecek nesiller için de oldukça önemli mesajlar taşımaktadır. (Çinemre, 2014, p. 100) Böylece geçmişten bugüne ve bundan sonraki kuşaklara ulaşan ve daha çok mecazi söyleyişler içeren atasözleri toplumun hafızasını oluşturmaktadır. Aynı şekilde atasözleri toplumun değerlerini gelenek ve göreneklerini örf ve adetlerini koruyarak kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır.

Din sosyal hayatı en fazla etkileyen kurumdur. Bir toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik durumuna bakılarak nasıl bir dini yapıya sahip olduğu tespit edilebilir. Zira toplumların gen haritası inanç tablosu şekilde tezahür etmektedir. Sözlü kültürün en önemli unsuru olan atasözlerine bütün toplumlar gibi Kürtler de çok önem vermektedir. Orta doğunun en eski milletlerinden biri ve geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Kürtler, farklı şive ve ağızlar kullanmaktadırlar. Bugün Türkiye, İran, Irak ve Suriye gibi ulus devletlerinin içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan bu asil milletin her bölgesi kendi şiveleriyle hikmet dolu birçok atasözünü dillendirmektedir. Bu kadim orta doğu milleti tarih boyunca farklı din ve inançları benimsemekle beraber genellikle hak dine inanmıştır. Daha önceki dönemlerde Yahudi, Hristiyan, Zerdüştlük gibi dinlere inanan

Kürtler İslam tarihinin ilk dönemlerinde de son dinin tebliği ile karşılaşınca İslam'ı seçerek Müslüman olmuşlardır. Bu sebeple dinlerin etkisinde bir kültüre sahip olan Kürtler'in bugünkü kültüründe İslam'ın etkisi çok belirgin bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Bu anlamda dinin temel kaynağı olan Kur'an'ın sosyal hayatı şekillendirme konusunda çok önemli rolü olduğu da bilinen bir hakikattir. Kur'an ayetlerinin sadece sosyal hayatta davranışların üzerinde değil toplumların akıl yapısını ve zihin kodlarını oluşturan şiirler, maniler, deyimler ve atasözleri gibi söylevlerin üzerinde de çok büyük etkisi vardır. Büyük çoğunluğu Müslüman olan Kürtlerin de folklorunun ve dolayısıyla atasözlerinin doğrudan veya dolaylı olarak Kur'an ayetlerinden etkilendiği söylemek mümkündür.

Kürtler arasında medreselerin dolayısıyla ilim ve irfanın hatırı sayılır bir yerinin olması sözlü edebiyatın da dini argümanlarla dolu ifadeler içermesine sebep olmuştur. Bu şekilde Kürtlerin gelenek ve göreneklere dini motiflerle bezendiği gibi atasözlerinde de dinin etkisinin çok etkin bir şekilde var olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla her bir atasözü geçmiş insanların tecrübelerinin bir sonucudur. Uzun bir zaman diliminde oluşan bu tecrübeler toplumun zihin yapısını ortaya koymaktadır. Toplumun zihin yapısının oluşumunda din ve inancın etkisi çok büyüktür. Çoğunluğu Müslüman olan bu toplumun da akıl yapısının ve zihninin oluşumunda âyet ve hadislerin etkisi izahtan varestedir.

Kürt atasözleri daha çok anonim olup kim tarafından söylendikleri belli olmamakla beraber halk arasında sözlü olarak sürekli yaygın bir şekilde söylenmektedir. Sözlü edebiyatın en önemli türlerinden biri olan bu atasözleri araştırmacılar tarafından derlenip kitap haline getirilmiştir. Bu anlamda Kürt atasözleri üzerinde yapılan birçok çalışma vardır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı *Gotinên pêşîyan* şeklinde genel olarak tüm konular hakkında söylenmiş atasözlerini kapsamaktadır. Bunların başında Mehmet Oncu'nun 2020 yılında sitav yayınlarından çıkan hacimli 4 büyük ciltten oluşan *Gotinên Pêşîyan* adlı eseri gelmektedir. Bu çalışma hemen her konudan bahseden atasözlerini kapsayan bir eser olup konu başlıklarına ayrılarak alfabetik sıraya göre atasözleri ele alınmıştır. Bazı atasözleri birden fazla konuya temas ettiğinden her konu başlığı altında da ele alındığından defalarca tekrar edildiği de görülmektedir.

Mehmet Oncu'nun bunun dışında daha küçük hacimde yayınlanmış aynı ismi taşıyan ve Enstitüya Kurdî tarafından yayınlanan kitabı ve yine Nûbihar yayınlarından çıkan 101 *Gotinên Pêşîyan* 101 Çirok adlı bir kitabı daha da bulunmaktadır. Bir başka eser de 2019 yılında Wardoz yayınevinden çıkan ve Ordîxanê Celîl ile Celîlê Celîl tarafından toplanıp hazırlanan *Gotinên Pêşîyan* adlı eseridir. Bir başka eser de Na yayınlarından çıkan ve Abdurrahman Aydoğdunun hazırladığı *Gotinên Pêşîyan* adlı eseridir. Yine Nûbihar yayınlarından 2020 yılında yayınlanan ve Abdurrahman Benek'in hazırlamış olduğu *Gotinên Pêşîyan Çîrokên Dawîyan* adlı bir çalışma da vardır. Ayrıca 2018 yılında Berbang yayınlarından çıkan ve M. Çiya Mazi tarafından hazırlanan *Ferhenga Gotinên Pêşîyan* adlı bir atasözleri sözlüğü de vardır.

Bunların dışında Daha spesifik çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan biri Gulê Şadkam tarafından derlenen ve 2020 yılında Wardoz yayınlarından çıkan *Gotinên Pêşîyan Ji Xorasanê* adlı eseridir. Ayrıca konu ile ilgili 2021 yılında Nûbihar yayınlarından çıkan ve Mehmet Güzeleri'nin hazırlamış olduğu *Folklorê Qerşdaxê Pirsên Pêşîyan, Biwêj, Qirwelk, Nifir û Dua* adlı çalışması da vardır. Daha sayamayacağımız birçok eser var

ancak tebliğimizin uzamaması için bunlarla yetindik. Atasözleri sözlü olarak halk arasında yaygın olarak kullanıldığından çalışmamızda ele aldığımız bu atasözlerinin bir kısmının derlenmiş kitaplardan kaynağını verdik bir kısmının da kaynağını vermedik.

Çalışmamızda özellikle âyetlerin atasözleri üzerindeki etkisini esas alınarak atasözleri çerçevesinde din ve toplum arasındaki ilişkinin anlaşılmasını hedefledik. Bir tebliğin sınırlarını çokça aşacak kadar atasözünün var olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla konumuzun fazla uzamaması için çalışmamızda temel bazı meselelerle ilgili söylenmiş sınırlı sayıda atasözünüyle yetinmeye çalıştık.

1. MUHTEVALARINA GÖRE ATASÖZLERİ

Bilindiği gibi atalarımız her konuda mutlaka anlam yüklü veciz sözler söylemişlerdir. Söylenen bu sözlerin her biri bir hakikati, bir hikmeti ifade etmektedir. Söylenen bu sözlerin rastgele söylenmiş sözler olmadığı her birinin insanların inanç, edep ve ahlakını yansıtan ifadeler olduğu görülmektedir. Bu anlamda İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'ân âyetlerinin etkisiyle söylenmiş çok söz vardır. Biz bu çalışmada konunun fazla dağılmaması için özellikle Allah inancı, Allah'a dayanıp güvenme ona tevekkül etme, sabır, çalışma, ölüm, adalet, doğruluk, yalan söylememe, iftira atmama, kandırmama gibi konulara yer vermeye çalıştık.

1. 1. Allah İnancıyla İlgili Atasözleri

İslam dininin temel esası tevhid inancıdır. Tevhid inancı Allah'tan başka ilah olmadığına, onun tek ve ortaksız olduğuna olan itimattır. Allah'a inanmak sadece onun var olduğuna iman etmek anlamında değil her konuda ona güvenip itimat etmektir. Kur'ân-ı Kerim âyetleri her şeyden önce bu ilkeyi esas almaktadır. Allah'a inanma aynı zamanda ondan başka hiçbir şeye dayanmadan hareket etmeyi gerektirmektedir. Âyetlerin mesajıyla yoğrulmuş olan atasözlerinde de bu güven ve itimadın ifadesini görmek mümkündür. Bu anlamda söylenmiş birçok atasözünü örnek vermek mümkündür, ancak konunun fazla uzamaması için konu ile alakalı birkaç örnek verip bunlarla ilintili olan âyetlerden de sadece birkaç tanesiyle yetinmeye çalıştık.

Atalarımızın uzun bir süreçte söyledikleri ve toplumun zihin yapısını ortaya koyan atasözlerinde Allah inancıyla ilgili çok sayıda ifade bulunmaktadır. Bu atasözlerine bakıldığı zaman Allah için Xwedê kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Atasözlerinde özellikle Xwedê'nın hak olduğu, her şeye gücünün yettiği, onun izni olmadan hiçbir şeyin olamayacağı, yerde ve gökte O'ndan başka ilah bulunmadığı şeklinde tevhid akidesini ortaya koyan ifadeler kullanılmaktadır. Ancak Xwedê ile ilgili tevhid akidesine uygun ifadeler kullanıldığı gibi kelim mezheplerinin etkisiyle bazen cebri ve kaderci ifadelerinde kullanıldığına rastlanmaktadır. Ancak farklı yorumlansa da bu sözlerin âyetlerden ilham alınarak söylendiği izahıta varestedir. Konu ile ilgili söylenmiş atasözlerinin çok olması hepsini burada zikretmeyi mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla konunun fazla uzamaması için bunlardan birkaç tanesiyle iktifa ettik.

1. 1. 1. Allah'ın Tek Oluşu ile İlgili Atasözü

"Du Xweda li ezmana nînin"

"Du Xweda li esman nabin"(Oncu, 2020, p. 4/1052)

Bu atasözünde göklerde iki ilahın olmadığı dolayısıyla tevhid inancının dile getirildiği görülmektedir. Tevhid inancına işaret eden bu atasözü aşağıdaki âyetlerinden esinlenerek söylenmiştir: (وقال الله لا تتخذوا الهى اثنى انما هو اله واحد فايها فارهبون) "Allah: "İki

tanrı tutmayın. O, ancak tek Tanrıdır. Yalnız benden korkun!" dedi." (en-Nahl 16/51), (لو كان فيهما الهة الا الله لفسدتا فسبحان الله رب العرش عما يصفون) "Eğer yerde, gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de (yer de, gök de) bozulup gitmişti. Arş'ın sahibi Allah, onların nitelendirmelerinden yüce(münezzeh)'dir." (el-Enbiyâ' 21/22). İslâm akidesi tevhid esasına dayanmaktadır. Kur'ân'ın genelinde Allah'tan başka bu âyetlerde iki ilahın olmadığı ifade edilmiş birinci âyette onun tek olduğu vurgulanarak düalizm reddedilmiştir. Bu atasözüyle Müslüman Kürt toplumunun inanç yapısının Kur'ân'ın ortaya koyduğu tevhid akidesinden etkilendiği net bir şekilde anlaşılmaktadır.

1. 1. 2. Allah'ın Büyüklüğü ve Hak Oluşu ile İlgili Atasözleri

"Xwedê mazine"

"Mazinahî ji bo Xwedê baş e" (Oncu, 2020, p. 4/1067)

"Mazinatî bi tenê li Xwedê tê" (Oncu, 2020, p. 4/1051)

"Ji te mezintir Xwedê heye" (Oncu, 2020, p. 4/1062)

"Heq navê Xweda ye"

"Xwedê li aliye heqiyê ye" (Oncu, 2020, p. 4/1087)

Bu atasözleri Allah'ın büyük, yüce ve hak olduğu, aynı zamanda "hak"ın O'nun isimlerinden biri olduğu ifade edilmiştir. Bu atasözlerinin de (ذلك بان الله هو الحق وان ما يدعون من دونه هو الباطل وان الله هو العلي الكبير) "İşte böyle. Çünkü Allah, Hak'tır, O'ndan başka yalvardıkları ise batıldır (aslı olmayan yalan şeylerdir). İşte çok yüce, çok büyük olan, Allah'tır." (el-Hacc 22/62) (وهو العلي العظيم) "O yücedir, büyüktür." (el-Bakara 2/255) gibi âyetlerden ilham alınarak söylendiği görülmektedir.

1. 1. 3. Allah'ın Her şeyin Sahibi Olduğu ile İlgili Atasözü

"Xwediyê milk e, milûk e."

"Xwedê mîrekî mazin e" (Oncu, 2020, p. 4/1089)

Bu atasözünde de Allah'ın mülkün sahibi olduğu ve her şeyin O'nun mülkü ve idaresi altında olduğu ifade edilmiştir. Bunun da (قل ألهم مالك الملك) (تؤي الملك من تشاء وترع الملك ممن تشاء وتذل من تشاء بيدك الخير انك على كل شيء قدير)

"De ki: "Allah'ım, (ey) mülkün sahibi, sen dilediğine mülkü verirsın, dilediğinden mülkü alırsın; dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsın. Hayır (mal), senin elindedir. Sen her şeye kadırsın!" (Âl-i 'İmrân 3/26) ve (ولله ملك السموات والارض والله على كل شيء قدير) "Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah herşeye kadirdir." (Âl-i 'İmrân 3/189) âyetlerinden esinlenerek söylendiği anlaşılmaktadır.

1. 1. 4. Allah'ın Rahmeti ile İlgili Atasözü

"Qey gunehê min ji rehma Xweda mezintir e"

Bu atasözünde Allah'ın rahmetinin büyük olduğu, insanın günahlarının ne kadar büyük bile olsa Allah'ın rahmetinin her şeyi kuşattığı ve en büyük günahları da affedeceği ifade edilmektedir. Bu atasözünün de şu ayetlerden ilham alınarak söylendiği açıktır:

(وربك الغنى ذو الرحمة) "Rabbin her bakımdan sınırsız zengindir, rahmet sahibidir." (el-En'âm 6/133) (فان كذبوك فقل ربكم ذو رحمة واسعة) "Eğer seni yalanlarsa, de ki: "Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. (Bununla beraber) suçlu bir toplumdan O'nun azabı geri çevrilmez." (el-En'âm 6/147), (ربنا وسعت كل شيء رحمة وعلما) "Rabbimiz! Senin ilmin ve rahmetin her şeyi kuşatmıştır." (el-Mu'min 40/7), (قل لمن ما في السموات والارض قل لله كتب على نفسه الرحمة) "De ki: "Göklerde ve yerde olanlar

kimindir?" "Allah'ındır" de. O, rahmet etmeyi kendi üstüne yazmış(acımayı kendisine prensip edinmiş)tir" (el-En'âm 6/12), (كتب ربيكم على نفسه الرحمة) " Rabbiniz, kendi üzerine rahmeti yazmış(yaratıklarına acımayı prensip edinmiş)tir." (el-En'âm 6/54).

1. 1. 5. Allah'ın Her Şeye Hâkim Olduğu ile İlgili Atasözü

"Hakimê hakima Xwedê ye" (Güzeler, 2021, p. 76)

Bu atasözünde en güzel hüküm verenin hakimler hâkimi Allah olduğu söylenmiştir. Yegane hakimin yüce Allah olduğunu ifade eden bu söz (أليس الله بأحكم) *"Allah, hüküm verenlerin en iyisi değil midir?"* (et-Tîn 95/8) ve (ونادى نوح ربه فقال رب ان ابى من اهلى وان وعدك الحق وانت احكم الحاكمين) *"Nuh Rabbine seslendi: 'Rabbim, dedi, oğlum benim ailemdendir. Senin sözün elbette haktır ve sen hakimlerin hakimisin!'"* (Hüd 11/45) âyetlerinden alınmıştır.

1. 1. 6. Allah'ın Ezeli ve Ebedi Oluşu ile İlgili Atasözü

Xwedê ewel û axîr e (Oncu, 2020, p. 4/1079)

Bu atasözünde Allah'ın ezeli ve ebedi oluşu ifade edilmiştir.

Bu atasözü (هو الاول والآخر والظاهر والباطن وهو بكل شيء عليم) *"İlk O'dur, sonraki de O. Açıkta olan O'dur, duyulardan uzak olan da O'dur. O, her şeyi bilendir."* (el-Hâdîd 57/3). âyetinden mülhemdir.

1. 1. 7. Allah'ın En Büyük Dost Olduğu ile İlgili Atasözü

"Heke Xwedê yâr be bila dinya hemî neyar be" (Mazi, 2018, p. 385)

Bu atasözünde Allah'ın gerçek dost olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bütün dünya düşman bile olsa Allah kimin dostu ise onun asla kaybetmeyeceği vurgulanmıştır. Bunun Türkçe versiyonu da "Allah'ın var neye muhtaçsın Allah'ın yok neyin var." şeklindedir. Yani Allah dost olduktan sonra bütün dünya düşman bile olsa kişi asla kaybetmez.

Bu atasözünün de (ولا تهنوا ولا تحزنوا وأنتم الأعلون إن كنتم مؤمنين) *"Gevşemeyin, üzülmeyin; eğer inanıp güveniyorsanız en üstün olan, sizlersiniz."* (Âl-i 'İmrân 3/39) ve (الله ولي الذين آمنوا يخرجهم من الظلمات الى النور) *"Allah, inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır."* (el-Bakara 2/257) âyetlerinden mülhem olduğu görülmektedir.

1. 1. 8. Veren ve Alanın Allah olduğu ile ilgili Atasözü

"Ê dide jî, ê digire jî Xwedê ye"(Oncu, 2020, p. 3/1061)

"Dan û sitendin di destê xwedê de ye" (Oncu, 2020, p. 4/1051)

"Dayîn û birin bi deste Xwedê ye"(Oncu, 2020, p. 4/1051)

"Xwedê dide, Xwedê dibe" (Oncu, 2020, p. 4/1051)

Bu atasözlerinde de her şeyin Allah'ın elinde olduğu verenin de alanın da O olduğu ifade edilmiştir.

Bu atasözlerinin de

(الله يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر وفرحوا بالحياة الدنيا وما الحياة الدنيا في الآخرة الا متاع) *"Allah, dilediğine rızkı açar da kısar da. Dünya hayatıyla seviniler. Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, bir geçimden ibarettir."* (er-Ra'd 13 /26), (ان ربك يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر انه كان بعباده خبيرا بصيرا) *"Rabbim dilediğine rızkı açar (bol bol verir, dilediğine) kısar. Çünkü O, kulları (nın halini) bilir, görür."* (el-İsrâ' 17/30) ve (الله يبسط الرزق لمن يشاء من عباده ويقدر له ان الله بكل شيء عليم) *"Allah kullarından dilediğine*

rızkı açar da kısır da. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir." (el-'Ankebût 29/62) âyetlerinden ilham alınarak söylendiği anlaşılmaktadır.

1. 1. 9. Allah'ın Rezzak Oluşu ile İlgili Atasözü

"Rızqê gurê kore xema Xwedê ye"

"Raziqê rizqan Xwedê ye" (Oncu, 2020, p. 4/1069)

"Rızqê mêvanan Xwedê dide" (Oncu, 2020, p. 4/1069)

Bu atasözünde de her canlının hatta kör kurdun dahi rızkını verenin Allah olduğu vurgulanmaktadır. Bu atasözü de Allah'ın Rezzak olduğunu ifade eden (وکاین من) *"Nice canlı var ki rızkını taşıyamaz, onları da sizi de Allah besler. O, iştendir, bilendir."* (el-'Ankebût 29/60), (إن الله هو الرزاق ذو القوة) *"Şüphesiz rızık veren, sağlam kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır."* (ez-Zâriyât 51/58) âyetlerinden alınmıştır.

1. 1. 10. Allah'ın Kimsenin Hakkını Kimsede Bırakmayacağını ifade Eden Atasözü

Xwedê heqê kesî ji kesî re nahêle (Oncu, 2020, p. 4/1082)

Bu atasözünde hiç kimsenin bu dünyada yaptıklarının yanında kar kalmayacağı, her kesin yaptıklarının karşılığını ahirette göreceği ifade edilmektedir. Allah'ın insanlara mühlet verdiği ancak ihmal etmediği, yapılan haksızlıklardan habersiz olmadı ve özellikle zulme uğrayan insanların mutlaka haklarına kavuşacakları bir günün var olduğu anlamına gelmektedir. Bu ve benzeri sözlerin hakikati şu âyetlerde dile getirilmektedir:

(فمهل الكافرين امهلهم رويدا) *"Kâfirlere mühlet ver, onlara biraz zaman tanı."* (eṭ-Ṭârik 86/17), (وكذلك اخذ ربك اذا اخذ القرى وهي ظالمة ان اخذه اليم شديد), *"İşte Rabbin zulmeden kentleri yakaladığı zaman böyle yakalar. Doğrusu O'nun yakalaması, çok acı ve çok çetindir."* (Hüd 11/102). Bu konuda Allah Resûlü de «إن الله ليملى للظالم حتى إذا أخذه لم يفلته» *"Şüphesiz ki Allah, zalime mühlet verir. Bir kere de onu yakaladı mı kaçmasına mühlet vermez."* (Buhârî, 1422/2001, p. 6/74 (4686); Müslim, ts., p. 4/1997-61(2583) buyurmaktadır. Başka bir âyette de şöyle buyrulmaktadır:

(ولا تحس الله غافلا عما يعمل الظالمون انما يؤخرهم ليوم تشخص فيه الابصار) *"Zalimlerin yaptığından Allah'ı gafıl sanma, O, sadece onları, gözlerin dehşetten donup kalacağı bir güne ertelemektedir."* (İbrâhîm 14/42).

1.1.11. Allah'ın Güçlü Olduğu ile İlgili Atasözü

"Ji jortir Xwedê heye" (Oncu, 2020, p. 4/239)

Bu atasözünde de her şeyden güçlü olanın Allah olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda çok âyet var. Bu sözün şu âyetlerden esinlenerek söylendiğini söylemek mümkündür:

(ان الله قوي عزيز) *"Şüphesiz Allah güçlüdür, yücedir."* (el-Ḥadîd 57/25)

(كتب الله لاغلس انا ورسلى ان الله قوي عزيز) *"Allah, "Şüphesiz ben ve peygamberlerim galip geleceğiz" diye yazmıştır. Şüphe yok ki, Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."* (el-Mucâdele 58/21).

1.1.12. Her şeyin Allah'ın izniyle Olduğuyla ilgili Atasözleri

"Be emre Xwedê, pel ji darê naweşe" (Oncu, 2020, p. 4/1047)

"Bê emre Xwedê, belg ji darê nakeve" (Oncu, 2020, p. 4/1047)

"Ku Xwedê emir neke, çilo ji darê naweşe" (Oncu, 2020, p. 4/1047)

Bu atasözlerinde Allah'ın izni olmadan hiçbir işin olmayacağı ifade edilmektedir. Her şey onun elinde ve o dilediği gibi muamele eder. Ondan habersiz ve izinsiz bir yaprak dahi dalından düşmez. Bu konudaki atasözleri şu âyetlerden ilham alınarak söylenmiştir:

(
وعنده مفاتيح الغيب لا يعلمها الا هو ويعلم ما في الر والبحر وما تسقط من ورقة الا يعلمها ولا حبة في ظلمات ا
Gaybin anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın." (el-En'âm 6/59)

"Allah'ın izni (ما اصاب من مصيبة الا باذن الله ومن يؤمن بالله يهد قلبه والله بكل شيء عليم) olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya iletir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." (et-Teğâbun 64/11)

1. 2. Tevekkül ile İlgili Atasözleri

"Berê tu bixwe tedbîra xwe pêk bîne, dûre bi hêviya Xwedê bihêle" (Oncu, 2020, p. 3/9)

"Destê xwe bavêj dawê Xwedê" (Şadkam, 2020, p. 47)

"Deste xwe rû li Xwedê dirêj ke, Xwedê sa te çêdike" (Şadkam, 2020, p. 47)

"Bavêje erdê bispêre Xwedê"

"ji te hereket, ji Xwedê bereket" (Oncu, 2020, p. 4/1062)

Bu atasözlerinden anlaşıldığı gibi kişinin önce elinden gelen gayreti yaptıktan sonra işini Allah'a bırakması gerekir. Buna tevekkül denir. Tevekkül, وكل kökünden türemiş olup "birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, ona güvenme anlamına gelmektedir." (İsfahânî, 1412, p. 882; İbn Manzûr, 1414, p. 11/734; Çağrı, 2012, p. 41/1) Tevekkül kişinin sorumluluklarını yerine getirdikten sonra sonucuna Allah'a havale etmesidir. Yani "bir kimsenin kendini Allah'a teslim etmesi, rızıkta ve işlerinde Allah'ı kefil bilip sadece O'na güvenmesi" (İsfahânî, 1412, p. 882; İbn Manzûr, 1414, p. 11/734; Çağrı, 2012, p. 41/1)

Tevekkül ile ilgili bu atasözlerinin dayanağı sözleri dile getirenlerin inancıdır. Onların inancı da Kur'ân âyetlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân âyetlerinden mülhemdir:

فيما رحمة من الله لنت لهم ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفر لهم
Allah'ın rahmeti sebebiyledir (م وشاورهم في الامر فاذا عزمت فتوكل على الله ان الله يحب المتوكلين
ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi. Öyleyse onlar(ın kusurların)dan geç, onlar için mağfiret dile. İşini onlara danış, karar verince de Allah'a dayan; çünkü Allah kendine dayanıp güvenenleri sever." (Âl-i 'İmrân 3/159)

1. 3. Kader ile İlgili Atasözleri

"Çi li pêşiya merivan hebe, meriv dibine." (Oncu, 2020, p. 4/117)

"Çi li riya meriv be, meriv dê wê bibîne." (Oncu, 2020, p. 4/117)

"Li eniya meriv çi nivisi be, meriv wê bibine." (Oncu, 2020, p. 4/117)

"Çi li enya merivan nivîsîbe, ev tê riya meriv." (Oncu, 2020, p. 4/117)

"Eger texdîrbarî, feyde nake hişyarî" (Oncu, 2020, p. 4/119)

"Di qederê de hebe, meriv ê bibine" (Oncu, 2020, p. 4/118)

“Miqederata Xwedê dayî te çi be, ew diqewîme” (Oncu, 2020, p. 4/124)

“Yaziya Xwedê bike, xira nabe.”(Oncu, 2020, p. 4/126)

Kader ölçü demektir. Allah'ın yarattığı her bir şeye takdir ettiği ölçüdür. Allah'ın yarattığı hiçbir varlık gelişigüzel bir şekilde var olmamıştır. Bu anlamda yüce Allah, (إنا كل شيء خلقناه بقدر) **“Şüphesiz ki biz her şeyi bir ölçüyle yarattık.”** (el-Şamer 54/49) buyurmaktadır. Yaygın anlayışa göre özellikle Eş'âri kelimcılara göre burada verilmek istenen mesaj “alın yazısı” şeklindedir. Ancak bundan asıl amaç (والسما رفعها ووضع المبران) **“Göğü yükseltti ve mizanı koydu.”** âyetlerinde de belirtildiği gibi Allah'ın evreni ve içindeki bütün mahlukatı bir plana, ölçüye ve ince bir ayağa göre yaratmasıdır. (Bkz. Okuyan, 2021 el-Şamer 54/49 ayet 3. Not). Her şeyin bir ölçü ile olduğunu ifade eden başka âyetler de vardır. (er-Ra'd 13/8; el-Hicr 15/21; el-Ahzâb 33/ 38)

Atasözlerinde en fazla vurgulanan anlam ise “alın yazısı” şeklindedir. Ancak dinî literatürde “alın yazısı” diye bir tabir kullanılmamaktadır. Bunun yerinde “kader” kavramı kullanılmaktadır. Kader kavramının yerine “alın yazısı” kavramının kullanılması kişinin iradesinin sınırlandırılması ile alakalıdır. Bu da Allah yazmışsa yapılacak bir şey yoktur anlamına gelir. Kürt toplumunun zihin yapısında böyle bir algının oluşması toplumun ekserisinin Eş'ârî olmasından kaynaklanmaktadır. Buradaki temel düşünce Allah'ın her şeyi ezeli ilmi ile takdir ettiği ve zamanı gelince mutlaka gerçekleşeceği şeklindedir. Bu atasözlerinin temel dayanağı da (قل لن يصيبنا إلا ما كتب الله لنا هو مولنا وعلى) **“De ki: “Allah, bizim için ne yazmış (ne takdir etmiş) ise ancak o, bize ulaşır, bizim sahibimiz O'dur. İnananlar Allah'a dayansınlar.”** (et-Tevbe 9/51) âyetidir.

Ancak bununla beraber insanın başına gelen her şeyin insanın kendi eliyle yaptıklarının sonucu olduğunu ifade eden atasözleri de vardır. Bunlardan bir iki tanesini örnek vermek yeterlidir.

“Evd dîkin tekbrî, Xwedê dike teqdîr.”(Oncu, 2020, p. 3/22)

“İnsan dike tedbir, Xwedê tîne texdîr.”(Oncu, 2020, p. 3/31)

“Qeder, cennet û cehenem hemû li ba mirov bi xwe ne.” (Oncu, 2020, p. 4/125)

Bu atasözleri de

(ظهر الفساد في البر والبحر بما كسبت أيدي الناس لينذيقهم بعض الذي عملوا لعلهم يرجعون) **“İnsanların elleriyle kazandıkları (günahları) yüzünden, karada ve denizde fesat çıktı. Belki dönerler diye, (Allah) onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyor.”** (er-Rûm 30/41)

Bu anlamda Türkçe **“Kula bela gelmez hak yazmadıkça, hak bela yazmaz kul azmadıkça”** şeklinde bir söz vardır. Bu konu ile ilgili en önemli âyetlerden biri (يضل به كثيرا ويهدي به كثيرا وما يضل به إلا الفاسق) **“(Allah), onunla birçoğunu saptırır ve yine onunla birçoğunu yola getirir. Onunla sadece fasıkları saptırır.”** (el-Bakara 2 /26) âyetidir.

1. 4. Kişinin Yaptıklarının Karşılığını Göreceğini İfade Eden Atasözleri

“Te rind kir jî te re ye, xerab kir ji te re ye” (Oncu, 2020, p. 4/212)

“Tu çi biçînî dê wê hilînî”

“Tu çi bikî ji xwe re dikî”

“Tu çi bikî, bi xwe dikî”

“Tu ji vê dinyayê çi bidî bi deste xwe, ew ê bi te re bê wê dinyayê”

“Başîyê başî pê tê xirabîyê xirabî û şermizarî”

“Hemberê qenciye, qencî ye”(Oncu, 2020, p. 4/160)

“Her qencî hemberî neqenciyeke ye” (Oncu, 2020, p. 4/162)

“Ji başıyê re baî baş e” (Oncu, 2020, p. 4/165)

“Her kes cezayê xwe dibine”

“Her kes li gora emele xwe”

“Mirov talibê çi be, wî dibine”

Bu atasözlerinin ifade ettiği hakikat insanın iradeli bir varlık olduğu ve yaptıklarından sorulup hesaba çekileceğidir. Din gününün maliki olan Yüce Allah herkese yaptıklarının hesabını soracak ve kişinin amellerinin karşılığını adil bir şekilde verecektir. Bu atasözlerinin şu âyetlerden ilham alınarak ifade edildiğini söylemek mümkündür: (من يعمل سوءا يجز به ولا يجد له من دون الله وليا ولا نصيرا) “Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır. O, kendisine Allah’tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir.” (en-Nisâ’ 4/123)

(من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعليها وما ريك بظلام للعبيد) “Kim iyi iş yaparsa yararı kendisinedir ve kim kötülük yaparsa zararı kendisinedir. Rabbin kullara zulmedici değildir.” (Fuşşilet 41/46)

(من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعليها ثم الى ربكم ترجعون) “Kim iyi bir iş yaparsa yararı kendisinedir, kim de kötülük yaparsa zararı kendisinedir. Sonunda Rabbinize döndürüleceksiniz.” (el-Câsiye 45/15) Âyetlerden de anlaşıldığı gibi kişi iyi kötü işlediği tüm fiillerinden hesaba çekilecek ve mutlaka yaptıklarının karşılığını görecektir.

1.5. Tefekkür ile ilgili Atasözleri

“Kesê ku nafikire ji kerê xerabtir e”

İnsanın alameti farikası akıllı olmasıdır. Onu diğer yaratılardan ayıran en önemli meziyeti aklını kullanıp düşünmesidir. Dolayısıyla düşünmeyen, tefekkür etmeyen, aklını kullanmayan kişinin hayvanlardan farkı yoktur. Bu atasözünde de aklını kullanmayan kişiler merkepler gibidir denilmektedir. Kur’ân da aklını kullanmayan insanların hayvanlar gibi belki de daha aşağı seviyede olduklarını ifade etmektedir. (ام تحسب ان اكترهم يسمعون او يعقلون ان هم الا كالانعام بل هم اضل سبيلا) “Yoksa sen onların çoğunun işittiklerini, düşündüklerini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar, yolca (hayvanlardan) daha sapıktır.” (el-Furkân 25/44)

1. 6. Hakikati anlamak istemeyenlerle ilgili Atasözleri

“Sed Yasîn û tebarek, bide ber guhê dewarek, wê çi fêm bike.”

“Sed Yasîn û tebarek, bixwîn li ber guhê dewarek, feyde nake tu carek”

“Sed tebarek bixwîne li ber serê dewarek, tu car nake hewl û karek.” (Oncu, 2020, p. 3/69)

Hakikati anlamak istemeyen kişilerde ne anlatırsanız fayda vermez. Çünkü aklını kullanmayan bu kimselerin durumu hayvanlar gibidir. Bu atasözlerinde de onların önüne Yüz Yasin ve Tebarek koysanız onlar merkepler gibidir. Anlamak istemezler. Bu atasözleri şu âyeti kerimelerden esinlenerek söylenmiştir:

(ولقد ذرأنا لجهنم كثيرا من الجن والانس لهم قلوب لا يفقهون بها ولهم اعي لا يبصرون بها ولهم اذان لا يسمعون بها) “Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.” (el-A’râf 7/179)

(ام تحسب ان اكرهم يسمعون او يعقلون ان هم الا كالانعام بل هم اضل سبيلا) “Yoksa sen onların çoğunun (söz) dinleyeceklerini yahut akıllarını kullanacaklarını mı sanıyorsun? Onlar hayvanlar gibidirler, belki yolca onlardan daha da şaşkındırlar.” (el-Furkân 25/44)

1. 7. İyi İnsanların Neslinden Kötü, Kötü İnsanların Neslinden De İyi İnsanların Gelebileceğini İfade Eden Atasözleri

“Ji weliyan dibin xwelî ji xweliyan dibin weli”

Bu atasözü iyi insanların neslinden kötü insanların, kötü insanların da iyi insanların çıkabileceğini ifade etmektedir. Bu söz yakın anlamda söylenmiş başka sözler de vardır. Bu anlamda

“Ji ewliyan perî, periyan xalî”,

“Ji weliyan xweli ji xwliyan weli dekevin”,

“Ji weliyan perî, ji periyan xwî” gibi birçok atasözü vardır. Bu atasözünün dile getirdiği hakikat bizzat insanlık tarihinin tecrübesiyle ortaya çıkmıştır. Tahir b. Aşûr Tevil ile tefsir arasındaki farkı anlatırken (يخرج الى من الميت) “O ölüden diriye çıkarır” ayetini örnek vermektedir. Tefsir için Yumurtanın kuştan çıkması, tevil için ise Kafir bir kişinin sülbünden Müslüman bir kişinin çıkması şeklinde anlatmaktadır. (Bkz. İbn Aşûr, 1984, p. 1/16, 2020, pp. 57–58) Âyetin devamında geçen (يخرج الميت من الحي) “O diriden ölüyü çıkarır” ifadesiyle de kafir bir kişinin Müslüman bir kişiden çıkması şeklinde öncekinin aksi kastedilmektedir.

Nitekim bir peygamber olan Hz. Nuh’un neslinden kafir olan oğlu Kenan’ı; Azer gibi put yapıp satan bir müşrikin neslinden Tevhid inancının tarihteki en önemli şahsiyeti olan Hz. İbrahim’i (a.s.) örnek vermek mümkündür. Bu konuda Kur’ân-ı Kerim de her iki örnek de detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Hz. Nuh’un oğlunu uyardığı ancak oğlunun ona olumlu cevap vermediği görülmektedir. Bunun üzerine Hz. Nuh ile Rabbi arasında şu diyalog geçmektedir:

(ونادى نوح ربه فقال رب ان ابى من اهلى وان وعدك الحق وانت احكم الحاكمى)

“Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin va’din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.” (Hûd 11/45) Hz. Nûh’un bu isteğine karşılık Yüce Allah

قال يا نوح انه ليس من اهلك انه عمل غير صالح فلا تسئل ما ليس لك به علم اى اعظك ان تكون م (ن الجاهلس) “Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.” (Hûd 11/46) şeklinde cevap vermektedir.

Hız. İbrâhîm ve babası Azer konusu da Hz. Nûh ile oğlu konusunun aksi olarak geçmektedir. (وما كان استغفار ابراهيم لابيه الا عن موعده وعدها اياه فلما تبى له انه عدو لله ترا منه ان) (ابراهيم لاواه حليم) “İbrahim’in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.” (et-Tevbe 9 /114) ayetinden de anlaşıldığı gibi Hz. İbrâhîm babasına verdiği bir sözden dolayı dua etmek istemiş fakat Allah iman etmemiş birine dua etmesinin ona yakışmadığını söyleyince bundan uzak durmuştur.

ölümünden kaçışın olmadığını ve herkesin mutlaka öleceğini ifade eden birçok söz vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Ez gerîyam li dora dinê xelas nebûm ji mirine”(Oncu, 2020, p. 2/915)

“Gerîyan li dora dine, xelas nebûn ji mirinê”(Oncu, 2020, p. 3/83)

“Bi qûnxwişkî mirov ji ber mirinê xelas nabe” (Oncu, 2020, p. 3/1048)

“Her kesê rojekê şerbeta mirinê vexwe” (Oncu, 2020, p. 3/1073)

“Dinya aşê mirinê ye her kes arvanê xwe lê dike”(Tigrîs, 2001, p. 68)

“Mirin dikê spî ye li ber derê herkesî ye”

Ölüm her kesin sonudur. Bunu ifade eden bu sözlerin her biri bir hakikatin ifadesidir. Bu sözlerin ilham kaynağı olan birçok âyet vardır. Bunlardan sadece birkaç tanesi ile yetineceğiz. Kur’ân’da geçen (این ما تكونوا يدرككم الموت ولو كنتم في بروج مشيدة) **“Nerede olsanız, sağlam kaleler içinde de bulunsanız yine ölüm sizi bulur.”** (en-Nisâ’ 4/78), (كل نفس ذائقة الموت وإنما توفون أجوركم يوم القيمة فمن زحج عن النار وادخل الجنة فقد فاز وما) **“Her can ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz verilecektir. Kim ki hemen ateşin elinden çekilip kurtarılır da cennete sokulursa, işte o, kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı zevkten başka bir şey değildir.”** (Âl-i İmrân 3/185) ve (كل نفس ذائقة الموت ثم اليها ترجعون) **“Her can, ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.”** (el-’Ankebût 29/57) âyetleri ölümün hak olduğunu ve herkesin mutlaka öleceğini ifade etmektedir.

1.12. Bilenlere Sorma ile ilgili Atasözleri

“Ji zana bi pirse ji nezanan bitirse”

İnsan ne kadar bilgili olursa olsun yine de başkalarına danışması güzel bir haslettir. Hele insan bir konuda bilgi sahibi değilse mutlaka bir bilene sorması gerekmektedir. Bu atasözünde de insanın bilenlere sorması ve bilmeyenden de korkması gerektiği dile getirilmiştir. Bu söz de şu âyetlerden esinlenerek söylenmiştir:

(وما ارسلنا من قبلك الا رجالا نوحى اليهم فسلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون) **“Senden önce de ancak, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.”** (en-Nahl 16/43)

(وما ارسلنا قبلك الا رجالا نوحى اليهم فسلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون) **“Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.”** (el-Enbiyâ’ 21/7)

1. 13. Doğru Sözlü Olmak ile ilgili Atasözleri

“Xwedê hevalê rastan e.” (Borak, 1996:310)

“Xwedê alîkarê rastan e” (Oncu, 2020, p. 4/1073)

Doğru sözlü olmak kişinin en önemli meziyetidir. Allah doğru sözlü olanlarla beraberdur ve devamlı onları destekler. Bu atasözlerinde de Yüce Allah’ın doğru sözlülerin dostu olduğu ve onlara yardım edeceği ifade edilmektedir. Özellikle doğru sözlü olmak ve Allah’tan gelen doğru sözü destekleyip doğrulamak çok önemli bir meziyettir. Bu sözler de şu âyetlerden esinlenerek söylenmiştir: (والذي جاء بالصدق وصدق به اولئك هم المتقون) **“Doğruyu getirene ve onu doğrulayanlara gelince: İşte korunanlar onlardır.”** (ez-Zümer 39/33). (فسنيسره لليسرى وصدق بالحقى) **“Ve en güzel(söz)ü doğrularsa, Ona en kolay(yolda gitmey)i kolaylaştırırız.”** (el-Leyl 92/6-7)

1. 15. İftira ile İlgili Atasözleri

“Buxtan, ji çiyayan girantir e”

“Deste xwe yê bi tenî di ser çavên kesî nede”

“Ê qeybeta li xelkê bike, cilê xwe li cehenneme radixe”

“Ku te çi kir jî bêbextiye neke”

“Tişte nedîtî nebêje”

İnsanın yapmaması gereken şeylerden biri de iftira atmaktır. İftira bir insanlık suçudur. Çoğu zaman insanın şeref ve haysiyetine halel getirmektedir. Tarihte bir çok insan iftiralara maruz kalmış ve şahsiyeti zedelenmiştir. Haksız ithamlar insanın şeref ve haysiyetine yönelik yapılan alçakça saldırılardır. İftira atmanın çirkinliği atasözlerine de çok konu olmuştur. İftira ve bühtanla ilgili söylenmiş sözlere ilham kaynağı olmuş birçok âyet vardır. Her şeyden önce Allah kendisine çocuk yakıştırmasında bulunan kimselerin Allah’a iftira attıklarını dile getirmektedir. Şu âyetler Allah’a yönelik iftiralar dile getirilmiştir:

وقالوا اتخذ الرحمن ولدا لقد جئتم شيئا ادا تكاد السموات يتفطرن منه وتنشق الارض وتخر الجبال هدا ان دعوا للرحمن ولدا وما ينبغي للرحمن ان يتخذ ولدا ان كل من في السموات والارض الا الى الرحمن عبدا

“Onlar, “Rahmân, bir çocuk edindi” dediler. Andolsun, siz çok çirkin bir şey ortaya attınız. Rahman’a çocuk isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp çökecektir! Hâlbuki Rahmân’a bir çocuk edinmek yakışmaz. Göklerdeki ve yerdeki herkes Rahman’a kul olarak gelecektir.” (Meryem 19/88-93)

Şu atasözünde de masum kızlara iftira atmanın ne kadar büyük vebal olduğu şu şekilde ifade edilmektedir.

“Bila mirov ziyaretan xerab bike lê navê qîzan xerab neke”

Bu atasözünde masum kızlara iftira atmak kabirleri yıkmak gibidir denilmektedir. Kur’an’da masum insanlara iftira atma iki şerefli insana atılan iftira ile anlatılmaktadır. Biri Hz. Meryem’e diğeri de Hz. Âişe validemize atılan iftiradır. Kur’ân-ı Kerim her ikisi için “ifk” ve “bühtan” ifadelerini kullanmaktadır. (Bkz. Meryem 19/29-33; en-Nür 24/11-20)

1. 15. İnsanın Cimriliği ve Doyumsuz Olması ile İlgili Atasözleri

Atasözlerinde insanın yapısıyla ilgili olumlu olumsuz çok ifade kullanılmaktadır. İnsanın olumsuz yönlerinden biri de onun tamahkar ve doyumsuz oluşudur. Bununla ilgili şu atasözlerini vermek mümkündür.

“Benîadem ji malê dine ter nabe”(Oncu, 2020, p. 3/374)

“Kulma wî tijî garis be, kulmekê lîxî yek jê narije”

“Mirovê tima, kuncî ji destan narijin”

“Ye tima bê kefen dimire”

“Çavên însên, jî mal têr nabin”

“Çaven mirov ji axe ter dibe.”(Tîgrîs, 2001, p. 46)

“Temahkaro gunehkaro”

“Dinya berdan, bi axretê girtin”

Bu sözler dünya malına çok düşkün olup onu toplama yarışına giren insanlar için kullanılmaktadır. Bu atasözlerinin söylenmesinde ilham kaynağı olabilecek âyetler vardır. Bu anlamda (قل لو انتم تملكون خزائن رحمة ربي اذا لامسكنم خشية الانفاق وكان الانسان قتورا)

“De ki: “Eğer Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, harcamaktan korkarak tutardınız. Gerçekten insan çok cimridir!” (el-İsrâ’ 17/100.) âyeti insanın tamahkarlığının en üst sınırını ifade etmektedir. Ayrıca insanın dünya malına olan aşırı tutkusu ile alakalı (وتحبون المال حبا جما) “Malı ‘bir yığma tutkusu ve hırsıyla’ seviyorsunuz” (el-Fecr 89/20) gibi bir çok âyet vardır.

1.17. Her zorluktan Sonra Bir Kolaylığın Olduğunu İfade Eden Atasözleri

“Piştî her ketinekê rabûnek heye”

“Piştî kemalê zewal e piştî zewalê kemal e”

“Paşîya tiştekî, destpêka tiştekî dîtir e”

“Pey tenganiyê tim firehî ye” (Oncu, 2020, p. 4/16)

“Dem bi dor e geh li jêr e geh li jor e”

Bu atasözlerinde her yokuşun bir inişinin, her zorluğun sonunda bir kolaylığın olduğu ifade edilmektedir. Bunun da imtihan olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Zira Yüce Allah kullarını çeşitli şekillerde sınamaktadır. Zorlukla sınarken sabrını kolaylıkla sınarken de şükrünü ölçer. İnsanın zorlulara sabırla göğüs germesi kolaylık anında da Rabbinin unutmaması gerekmektedir. Bu sözlerin şu ayetlerden mülhem olduğunu söylemek mümkündür:

(فان مع العسر يسرا ان مع العسر يسرا) “Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.” (el-İnşirâh 94/5-6), (سيجعل الله بعد عسر يسرا) “Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.” (eṭ-Ṭalâk 65/7)

1. 18. Mazlumun Ahı ile ilgili atasözü

“Ahê mezlûman namîne ji zaliman re”

“Axê amîna namîne li ser zaliman”

“Xwedê li wê dine wê heqê bizina kol ji ya bi qoç bistîne”

Bu atasözlerinde zalimlerin yaptıklarının karşılıksız kalmayacağı, Allah’ın mutlaka zalimlerden mazlumların hakkını alacağı ifade edilmektedir. Bu sözler de şu âyetten mülhemdir:

ولا تحسب الله غافلا عما يعمل الظالمون انما يؤخرهم ليوم تشخص فيه الابصار
“Sakin, Allah’ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Allah, onları ancak gözlerin dehşetle bakakalacağı bir güne erteliyor.” (İbrâhîm 14/42)

1. 19. Aldatma ve Kandırmaya Çalışmayla ilgili Atasözleri

“Yê ku Xwedê dixapîne, xwe dixapîne”

“Mirov xwe zû dixapîne”

Bu atasözlerinde bazı kimselerin Allah’ı kandırdığını zannettikleri ancak hakikatte sadece kendilerini kandırdıkları ifade edilmektedir. Bu durum münafık insanların ruh halini ortaya koymaktadır. Bu atasözleri de şu âyetlerden alınmıştır: (يخادعون الله والذين آمنوا وما يخدعون إلا أنفسهم وما يشعرون) “Allah’ı ve mü’minleri aldatmaya çalışırlar. Halbuki kendilerini aldatırlar da farkında olmazlar.” (el-Bakara 2/9) (إن المنافقين) (يخادعون الله وهو خادعهم وإذا قاموا إلى الصلاة قاموا كسالى يراءون الناس ولا يذكرون الله إلا قليلا) “Münafıklar Allah’ı kandırmaya kalkışıyorlar. (Oysaki) Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah’ı da pek az zikrederler.” (en-Nisâ’ 4/142)

söylenmiştir: (وأما السائل فلا تنهر) “Sakın isteyeni azarlama!” (eḏ-Ḍuḥā 93/10) Bir âyetle de zor durumdaki insanlardan bahsederken onların çok muhtaç oldukları halde iffetlerinden dilenmedikleri tanımayanların onları zengin zannettiklerinden bahsedilmektedir.

للفقراء الذين احصروا في سبيل الله لا يستطيعون صريا في الارض يحسبهم الجاهل اغنياء من التعفف (Sadakalar) kendilerini (تعرفهم بسيماهم لا يسلون الناس الحافا وما تنفقوا من خير فان الله به عليهم Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.” (el-Baḳara 2/273)

1. 24. Kısas ile İlgili Atasözleri

“Xwîn ber xwînê ve zelal dibe”

“Xwîn bi wxînê tê şuştin”

Kısas tarih boyunca toplumlarda var olan bir olgudur. Nitekim ilkçağda Hamurrabi kanunlarında da buna rastlanmaktadır. İnsanların karşılaştıkları haksızlıklara özellikle insanın vücuduna yönelik yapılan saldırılara karşılık kişinin içinin rahat olması ve kamu vicdanının da yara almaması için cana can diş diş kısas uygulanması toplumlarda var olan bir olgudur. Bu atasözlerinde de bu konu ele alınmaktadır. İlahi kitaplarda da bunun var olduğu bilinen bir gerçektir. Kur’ân âyetlerinde de bu konu hayat memât meselesi olarak ele alınmıştır.

(يا ايها الذين امنوا كتب عليكم القصاص في القتلى الحر بالحر والعبد بالعبد والانثى بالانثى فمن عفى له من اخيه سىء فاتباع بالمعروف واداء اليه باحسان ذلك تخفيف من ربكم ورحمة فمن اعتدى بعد ذلك فله عذاب اليم)

“Ey inananlar, öldürmelerde kısas size farz kılındı. (Katilin de öldürülmesi gerekir). Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Kardeşi tarafından kısmen affedilen kimse, örfe uyup o(affeden kardeşi)ne güzelce (diyeti) ödemelidir! Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve acımadır. Kim bundan sonra da saldırıya kalkarsa artık onun için acı bir azab vardır.” (el-Baḳara 2/178)

Kur’ân-ı Kerim kısasın daha önceki ümmetlere de özellikle ehl-i kitapta da var olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

(وكتبنا عليهم فيها ان النفس بالنفس والعين بالعين والانف بالانف والاذن بالاذن والسن بالسن والجروح قصاص فمن تصدق به فهو كفارة له ومن لم يحكم بما انزل الله فاولئك هم الظالمون)

“O(Hak Kitabı)nda onlara, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, diş diş ve yaralara karşılıklı kısas (ödeşme) yazdık. Kim bunu bağışlar (kısas hakkında vazgeçer)se o, kendisi için keffaret olur. Ve kim Allah’ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte zalimler onlardır.” (el-Mâ’ide 5/45).

1.25. Helal-Haram ile İlgili Atasözleri

1.25.1. Haram Mal Yeme ile İlgili Atasözleri

“Malê kesî li kesî helal nabe”(Oncu, 2020, p. 3/156)

“Malê zehf bê heram nabe, axaftina zehf bê vir nabe” (Oncu, 2020, p. 3/156)

Kişinin kendisine ait olmayan bir şeye sahip olmaya çalışması veya onu yemesi haramdır. Hiçbir din ve inançta başkasına ait olan bir şeye sahip çıkma hoş karşılanmamıştır. Bu atasözlerinde de kimsenin malının bir başkasına helal olamayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca insanın dünya malına olan düşkünlüğü onu biriktirme yarışı helal haram demeden hareket etmesine sebep olabilmektedir. Bu sebeple atasözünde

çok malın haramsız olamayacağını aynı şekilde çok konuşmanın da sakıncalı olduğunu zira çok konuşmanın da yalansız olamayacağını ifade etmektedir. Bu durum birçok âyetten mülhemdir. Bu konu bir âyetle şöyle beyan edilmektedir:

(يا ايها الذين امنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة عن تراض منكم ولا تقتلوا انفسكم ان الله ن بكم رحيم)

“Ey inananlar, mallarınızı aranızda batılla (doğru olmayan yollarla, haksız yere) yemeyin. Kendi rızanızla yaptığınız ticaret olursa başka. Canlarınızı da öldürmeyin. Doğrusu Allah, size karşı çok merhametlidir.” (en-Nisâ’ 4/29)

1.25.2. Yetim Malı Yeme ile İlgili Atasözleri

“Goştê piyê xwe bixwe, malê sêwiyan nexwe” (Oncu, 2020, p. 3/153)

“Goştê piyê xwe bixwe, ji malê êtîman çêtir e”

Yetimler Allah’ın insanlığa emanetidir. Çünkü yetimler sahipsiz, korumasız insanlardır. Onları koruyup kollamak, onlara iyi davranmak Allah’ın emanetine sahip çıkmaktır. Onların haklarını gasp etmek, haksız yere mallarını yemek en büyük suç ve günahıdır. Bu husus ile ilgili atasözlerinde insanın kendi etini yemesi yetim malını yemekten daha iyidir denilmektedir. Kur’ân âyetlerinde de bu konu çok önemli bir şekilde ele alınmaktadır. Yüce Allah birçok âyetle yetim malını yemenin ötesinde ona yaklaşmayı dahi yasaklamaktadır. (ولا تقربوا مال اليتيم الى بالى هي احسن حتى يبلغ اشده) *“Yetimin malına yaklaşmayın: yalnız erginlik çağına erişinceye kadar (onun malına) en güzel biçimde (yaklaşabilir, onu uygun tarzda sarf edebilirsiniz)”* (el-En’âm 6/152)

(ولا تقربوا مال اليتيم الى بالى هي احسن حتى يبلغ اشده ووافوا بالعهد ان العهد كان مسؤول)

“Yetimin malına yaklaşmayın, ancak erginlik çağına erişinceye kadar en güzel bir tarzda (onun malını kullanıp geliştirebilirsiniz). Ahdi de yerine getirin, çünkü ahd'den sorulacaktır.” (el-İsrâ’ 17 /34) Bir başka âyetle haksız bir şekilde yetim malını yiyen kişinin karnını ateş ile doldurduğu şu şekilde ifade edilmektedir: (ان الذين يأكلون اموال اليتامى ظلما انما يأكلون في بطونهم نارا وسيصلون سعيرا) *“Zulüm ile öksüzlerin mallarını yiyenler, karınlarına sadece ateş koymaktadırlar ve çılgın bir ateşe gireceklerdir.”* (en-Nisâ’ 4 /10)

1. 26. Dostluk ile İlgili Atasözleri

“Bi xêra hevalan, em çûn seyda xezalan” (Oncu, 2020, p. 3/194)

“Bibe hevalê kesekî ji xwe çêtir” (Oncu, 2020, p. 3/194)

“Bibe hevalê kesên ku te digirîne” (Oncu, 2020, p. 3/194)

“Bingeha hevaltiyê, bawerî û helalî ye” (Oncu, 2020, p. 3/195)

“Bintiya hevaliyê bawerî û helalî ye” (Oncu, 2020, p. 3/195)

Bu atasözlerinde dostluk nasıl olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Özellikle kişinin dostluk yapacağı kişileri seçerken nelere dikkat etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Atasözlerinde dostlukta aranması gereken en önemli unsur dürüstlük ve güven olarak geçmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de de kişinin sadık insanlarla beraber olması, kötülerle arkadaşlık etmemesi üzerinde durulmaktadır. Yüce Allah iyi insanlarla beraber olunması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: (يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادق) *“Ey inananlar, Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun. (et-Tevbe 9/119)* Ayrıca Kur’ân kötü insanlarla dostluk yapmanın ne kadar sakıncalı olduğunu da şu şekilde beyan etmektedir:

(يا ويلى لىتى لم اتخذ فلانا خليلا لقد اضلنى عن الذكر بعد اذ جاءنى وكان الشيطان للانسان خذولا)

"Yazık oldu bana. Keşke şu kimseyi dost edinmeseydim. O beni, bana gelen Zikirden saptırdı. Zaten şeytan, insanı yapayalnız ve yardımcısız bırakır." (el-Furkân 25/28-29)

1. 27. Gökyüzünün Yıldızlarla Süslendiğini İfade eden Atasözü

"Esman bi stêrkan dixemilê"

Allah her şeyi en güzel biçimde var etmiştir. Gökyüzünü yıldızlarla süslemiştir. Bu atasözünde gökyüzünün yıldızlarla süslendiği ifade edilmektedir. Bu hakikat Kur'ân âyetlerinde de mevcuttur. Bununla ilgili birçok âyet vardır. (انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب) "Biz en yakın göğü bir zinetle, yıldızlarla süsledik." (eş-Şâffât 37/6). (ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح وجعلناها رجوما للشياطين واعتدنا لهم عذاب السعير) "Andolsun biz, en yakın göğü lambalarla donattık ve onları, şeytanlar için taşlamalar yaptık. Ve o(şeyta)nlara da çılgın ateş azabını hazırladık." (el-Mulk 67/5)

1. 28. Allah'ı Unutmamakla İlgili Atasözü

"Ku tu bûyî mîr Xwedê neke ji bir"(Oncu, 2020, p. 4/240)

Kişinin daima rabbini hatırlayıp ona karşı sorumluluk bilinci içinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu atasözünde insanın hangi durumda olursa olsun Allah'ı unutmaması daima onu hatırlayıp zikretmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kur'ân-ı Kerim en büyük zikir olarak birçok âyette Allah-ı unutmamayı onu hatırlayıp ona göre hareket etmeyi emretmektedir. (فاذكروني اذكركم واشكروا لي ولا تكفرون) "Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin." (ولا تكونوا كالذين نسوا الله فانسيهم انفسهم اولئك هم الفاسقون) "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fasık kimselerin ta kendileridir." Allah'ı zikretmek ve unutmamak ile ilgili Kur'ân'da çok âyet bulunmaktadır. Biz konunun fazla uzamaması için sadece iki örnek vermekle yetindik.

Sonuç:

Her biri insanlığın çağlar boyu engin tecrübeleri sonucunda söylenmiş, başka bir tabirle dil imbiğinden damıtılmış sayısız atasözü vardır. Bunların her biri de mutlaka bir hakikatin ifadesidir. Bütün toplumlar kendi dilleriyle bu hakikatleri dillendirmişlerdir. İslâm toplumunun en eski unsurlarından biri olan Kürtlerin de dile getirdikleri sayısız atasözü vardır. Atasözleri toplumların zihin yapısını örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini ortaya koyan ve onları nesilden nesile aktaran en önemli etkidir. Toplumların örf ve adetleri, sanat, edebiyat ve kültürü üzerinde dini inançların büyük etkisi vardır.

Kürtlerde dini inanç çok güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğü için Kürt atasözlerinde de dinî değerler en derin dinamikleriyle kendini hissettirmektedir. Kürtlerin Müslüman olmalarıyla beraber Kürt toplumunun toplumsal yapısının İslam dininin temel ilkeleri üzerinde şekillendiği ve bunun her alanda varlığını hissettirdiği açıkça gözlenmekte, atasözlerinde de bu bariz bir şekilde görülmektedir.

İslâm dinin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim Allah tarafından insanlara her açıdan rehberlik edecek bir kitap olarak nazil olmuştur. Kur'an-ı Kerim önermeleriyle insanın aklını inşa ederken kıssalar ve mesellerle de insanların şahsiyetini oluşturmaya çalışmaktadır. Bu şekilde Kur'an insanların fert ve toplum yapısının oluşumunda çok önemli etkiye sahiptir. Müslüman olan her toplum siyasal, içtimai, kültürel, felsefî ve

ekonomik hayatta öncelikli olarak Kur'ân-ı Kerim'in mesajlarını esas almak durumundadır. Müslüman Kürt toplumunun da her alanda Kur'ân âyetlerinin etkisiyle yoğrulduğunu söylemek mümkündür.

Müslüman Kürt toplumunun da örf ve adetleri, sanat, edebiyat ve kültürleri üzerinde İslâm dininin ve onun temel kaynağı olan Kur'ân âyetlerinin büyük etkisi olduğu gibi atasözlerinin üzerinde de çok büyük etkisi vardır. Nitekim Kürt atasözleri çoğu zaman ya doğrudan bir âyet veya hadisten iktibas edilmiş ya da âyet ve hadislerden ilham alınarak dolaylı bir şekilde dini değerlere uygun maruf sayılabilecek ifadelerle söylenmiştir.

Her konuda söylenmiş sayısız atasözü vardır. Dolayısıyla bunların tümünü ele almak mümkün değildir. Bu sebeple çalışmamızda bir sınırlandırma yapmak zorundaydık. Ele aldığımız atasözlerinin doğrudan veya dolaylı Kur'ân âyetlerinden esinlenenleri seçmeye çalıştık ve belli belli başlıklar altında ele aldık. Ele aldığımız bu sözlerde âyetlerin etkisinin çok belirgin bir şekilde var olduğunu söylemek durumundayız. Özellikle Allah inancı; onun yegâne ilah olduğunu, azamet sahibi, ezeli ve ebedi, Rezzak, rahmetinin geniş, hak ve her şeyin tek hâkimi olduğunu ifade eden çok sayıda atasözünün var olduğunu gördük. Bu atasözlerinin her biri ile ilgili olarak da Kur'ân'da çok sayıda âyet bulunmaktadır. Bunun dışında dünya hayatının geçici olduğu, bu dünyaya gelen herkesin mutlaka öleceğini ifade eden birçok söz vardır. Bu sözlerin her biri de Kur'ân âyetlerinden esinlenerek söylenmiştir.

Ayrıca kader, tevekkül, sabır, dostluk, doğru sözlü olmak, aldatmamak, yalan söylememek, nankörlük etmemek, helal harama dikkat etmek özellikle yetim malına dokunmamak, tefekkür etmek gibi konularda da söylenmiş ve âyetlerden mülhem olduğu net bir şekilde fark edilen sayısız atasözünün var olduğunu tespit ettik.

Kaynakça:

- Buhârî, E.A.M. b. İ. el- (1422/2001) *el-Câmi'u's-şâhih* (9 vol). 1st edn. Dimaşk: Dâru Tavki'n-Necât.
- Çağrı, M. (2012) 'Tevekkül', *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çinemre, S. (2014) 'Türk Atasözlerindeki Dinî ve Ahlakî Motillerin Eğitim-Öğretim Ortamında Kullanılması', *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(27), pp. 99–122.
- Güzeler, M. (2021) *Folkloru Qerejdaxê Pirsên Pêşyan, Biwêj, Qirwel, Nifir û Dua*. İstanbul: Nûbihar.
- İbn Aşûr, M.T. (1984) *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dar et-Tûnusiyye li'n-Neşr.
- İbn Aşûr, M.T. (2020) *Tefsire Giriş*. Translated by H. Ünal. İstanbul: Ekin Yayınları.
- İbn Manzûr, M. b. M. (1414) *Lisânu'l-'arab*. Beyrut: Daru Sa'd.
- İsfahânî, E.-K. el-H. b. M. er-Râgıp (1412) *el-Müfredât fi ġaribi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- Korkmaz, Z. (1992) *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK (Türk Dil Kurumu) Yayınları.
- Mazi, M.Ç. (2018) *Ferhenga Gotinen Pêşyan*. İstanbul: Berbang.
- Müslim, İbn.H.E.-H. el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî (ts.) *el-Câmi'u's-sahih*. y.y.: Mevkiul İslâm.
- Okuyan, M. (2021) *Meal-Tefsir*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları.
- Oncu, M. (2020) *Gotinên Pêşyan* (4 vol). Van: Sîtav Yayınları.
- Şadkam, G. (2020) *Gotinên Peşyan ji Xorasanê*. İstanbul: Vardozyayınevi.
- Tîgrîs, A. (2001) *Gotinên Pêşyan*. Stockholm: Rewşen.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (1998) *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK (Türk Dil Kurumu) Yayınları.

of these proverbs, the relationship between religion and society was discussed, and the religious beliefs of the Kurds, their perception and interpretation of religious issues, and their intellectual and emotional approaches to religious issues were examined. The proverbs dealt with in the study include topics such as belief in God, sustenance, patience, trust, destiny, morality, the world's ephemerality, death, justice, and reckoning. In the study, the original language of the proverbs, which is Kurdish, was taken as a basis and also focused on their Turkish equivalents and the messages they gave.

Keywords: *Gotinên pesiya, Kurdish, Kurdish Proverbs, Religious motifs, Qur'anic verses.*